

Na Garrovera: una codolada popular. Anàlisi des de la seva toponímia i antroponímia

Antoni Pasqual Andreu

Presentació

Tenint en compte el títol d'aquestes jornades i sabent que no és un tòpic que els manacorins siguem poc afectats de conservar el nostre patrimoni, sinó que és una pura realitat, vaig trobar oportú presentar aquesta comunicació per donar un alè d'aire a una de les relíquies del nostre cançoner que per desgràcia agonitza amb un fil de vida.

Na Garrovera és una codolada popular centenària que fou ben coneguda antany i estesa a alguns pobles de l'illa. Cantada en primera persona, un jove ens descriu, amb una gran càrrega emocional, els encants de la seva enamorada, na Garrovera, i es plany per no ser correspost. Ho explica mentre corre a l'atropellada des d'una possessió manacorina a la vila, on ella resideix.

La cançó, al llarg dels anys, no ha passat per malla a folkloristes com Andreu Ferrer, el P. Rafel Ginard, Mn. Antoni Gili, Jaume Cabrer i Gabriel Tous i Jaume Guiscafrè, que bé han malavejat incloure-la a les seves obres.¹ Aquesta gent aconseguiren recollir-la a Artà, Porreres i Vilafranca. A Manacor, avui en dia, aquest glosat per desgràcia és totalment desconegut entre nosaltres, encara que paradoxalment el podem trobar correctament ordenat en prestatgeries de llibres de moltes cases, escoles, biblioteques, etc. Al llarg de quatre anys d'escometre

¹ Andreu Ferrer recollí un fragment de la codolada a la revista que ell dirigia coneguda com *Tresor dels avis* (Ferrer 1925 - 1926). El P. Rafel Ginard ho va fer al tom IV del *Cançoner Popular de Mallorca* (Ginard 1983, 214-216). Mn. Antoni Gili, també al tom IV d'*Aportació al Cançoner Popular de Mallorca*, afegí al repertori dues versions fragmentades del glosat, recollides a Artà (Gili 1997, 117-119). *El Cançoner dels darrers dies*, de Jaume Cabrer, recull una versió bastant completa de la cançó, així com una partitura que ens pot ajudar a cantar-la (Cabrer 2008, 50-51 i 127). Per altra banda, els també artanencs Gabriel Tous i Jaume Guiscafrè enregistraren *Na Garrovera* de veu de l'amo en Jaume Ginard *Butler* (1905-1998); apareix al CD *Jo no em cansaria mai de cantar damunt una era* (Tous i Guiscafrè 2000).

centenars de persones majors del municipi demanant-los sobre l'existència de la cançó, solament he pogut arreplegar uns escapçats fragments de sis persones, tres de les quals eren germanes i sabien els mateixos versos ja que el transmissor havia estat el mateix. A Vilafranca, al mateix temps, també he estat testimoni que encara hi ha gent que la recorda.² Ja que a Manacor cap dels autors citats no recolliren la codolada, he trobat oportú afegir a la present comunicació el fragment més destacat que hi he localitzat, que correspon a la versió recitada per les germanes Brunet. Així com estan les coses, no són hores de fer roïssos i deixar-ho perdre.

Des de molts de caires diferents es podria analitzar aquesta llarga codolada i veure que darrere els seus mots hi ha tot un món i un temps llunyà per descobrir. En les diferents versions recollides es percep l'antiguitat del text en les seves formes arcaïtzants tant en la morfologia com en la sintaxi. El seu lèxic és una joia; paraules com *oir*, *pavora*, *llonzi*, *plányer* ens endinsen a l'avior.

El present estudi, però, pretén analitzar la cançó des de l'antroponímia i toponímia que hi apareix, ja que ens pot ajudar a circumscriure amb precisió aquest món i aquest temps del qual parlàvem, que és el del nostre festejador i el de na Garrovera.

Objectius del treball

En les primeres indagacions sobre aquesta codolada, molt abans de pensar que el resultat de la investigació seria presentat en aquestes jornades, es plantejava la resolució de tres enigmes: el primer era saber qui era na Garrovera, l'al·lota a qui va dirigida la cançó; El segon veure en quina època apareix; i per acabar aclarir qui n'és l'autor.

Ja que la informació sobre el glosat és quasi inexistent, l'estudi es dedica a analitzar el glosat des del vessant històric dels antropònims i topònims que hi

apareixen, ja que aquests poden ajudar a resoldre les incògnites, o almanco a acostar-nos-hi, per tenir així unes nocions més clares del repte plantejat. L'anàlisi es fa sobre els topònims i antropònims que apareixen en totes les versions que s'han pogut recopilar fins ara.

Com hem vist, *Na Garrovera* és una gran desconeguda al nostre municipi; per això no ens podíem conhortar i realitzar l'estudi només, sinó que també s'havia de difondre. Aquest, doncs, és el propòsit de la comunicació: fer arribar aquest llegat que ens han deixat els nostres padrins a quanta més gent millor. Dins aquest mateix bolic que hem heretat, també hi ha els antropònims i topònims que donen o donaven nom a la nostra gent i a les nostres contrades. Per això no s'ha racionat a mesures magres la informació que s'hagi pogut localitzar sobre ells.

Per acabar, s'ha dir que part de la redacció d'aquest text s'ha anat fent mentre la investigació era oberta i els enigmes per indagar encara es trobaven per resoldre. El lector pot fer un seguiment de les passes que s'han fet per realitzar-la.

NA GARROVERA (fragment recollit a Manacor)

«Es portal és es partir,
com un falcó,
ja som a n'és cap de cantó
de sa boval i dalt s'era.
Per veure na Garrovera,
vaig a la vila.
Ja som a n'és Clot de s'Argila
i a n'és Carreró,
a sa Sínia mon dolor
vaig augmentar.
Ja som a n'és Camp d'en Catlar
i a Son Totsol.
Jo faig via com es sol,
pensant amb ella.
Ja som a s'Hort d'en Gatzella
i entr a Conies,
si ho veies t'entristiries
des meu turment.
Amb un bot pas es torrent
i sa 'pitada,
i sa Caseta estimada,
a sa Clova d'en Pipetes,
i a n'és Vinyet,

2 Les germanes a les quals es fa referència són na Margalida, n'Àngela i na Isabel Brunet de *Conilles d'en Ferrer* (1927, 1929, 1935). No recorden amb precisió si sabien el glosat de son pare o de l'amo en Melcion Andreu de sa *Sínia Nova* (1904-79). Gràcies a versions més completes de *Na Garrovera*, podem veure que el fragment recollit correspon a aquells versos centrals del glosat, on el protagonista descriu el trajecte que fa per anar a la vila. També vaig recollir de boca de l'amo en Joan Munar (1900-2008) uns versos malgarbats que des de la seva joventut havia retingut a la memòria de sentir-los cantar a uns amics. En Damià Bauçà *Corem* (1943) també recorda uns versos que els hi ensenyà son pare, el qual cultivava terres al llindar del mencionat camí. Vaig recollir a Vilafranca de Bonany un fragment bastant extens de boca de na Montserrat Nicolau *Penya* (1931). El sabia de la infància, de sentir-lo cantussejar a un veïnat d'aquest poble. Uns versos d'aquest fragment poden ser profitosos a l'anàlisi dels topònims. En Mateu Perelló (1940) de Manacor recorda uns versos de sentir-los cantar a la mateixa persona de la qual els aprengué na Montserrat Nicolau.

es Morers d'en Gerreret,
 i a sa Tafal.
 Ja no em gir
 ni envant ni enrere
 sa Roca de sa Porquera,
 vaig descobrir.
 Ja som a n'es Molí
 d'en Monsenyor,
 i a n'es d'en Tomeu Beió,
 i a cas vicari.
 I es meu cor se va aturar.
 -Mestre Esteve Garrover,
 sa vostra filla?
 -Busqueret no pots entrar,
 que l'hermosa és dins sa casa.
 -Jo que em pensava fer vasa,
 i ara veig que en faig tanta com s'ase,
 dins sa pallissa en bramar.»

Anàlisi dels antropònims i topònims

Introducció

Per la temàtica, aquesta codolada podria encaixar dins diversos grups del cançoner popular. Un d'ells podria ser el de les cançons on es descriu el camí que fan els personatges per anar d'un indret a un altre.³ Sense saber l'autor de *Na Garrovera* i tenint en compte que la codolada ha estat recollida a diferents indrets de l'illa, sembla un poc arriscat afirmar que és manacorina, però ningú no podrà negar, si s'observen els topònims i antropònims que hi apareixen, que l'acció transcorre al nostre municipi. Els noms de lloc ens poden ajudar a dibuixar l'itinerari realitzat pel festejador, així com també emmarcar dins l'espai temporal l'origen del glosat. Tots els que hi apareixen, si no han sofert amb el temps una modificació o substitució dins la codolada, seran anteriors o en darrer

3 Copiosos exemples d'aquest tipus de glosat apareixen recollits en cançoners de l'illa. Alguns són: *La Festejada de Son Rebofet* (Cabrer 2008, 40), *Na Venys de sa Sorteta* (Gili 1997, 68), *Es Bruixot* (Ginard 1983, 111), *El ca galliner* (Ginard 1983, 579), *Codolada santjuanera* (Ginard 1983, 581). Diferents poden ser els motius pels quals l'autor afegeix una descripció detallada de l'itinerari, entre ells cercar que els oients o qui pretén memoritzar la cançó trobi familiars unes coordenades dins l'espai que siguin pròximes i conegudes, i aconseguir així que l'interessat tenguí més fàcil aprendre la codolada, o que davant la verificació inconscient que es pot fer del correcte ús dels noms de lloc es realitzi una paral·lela suposició de la veracitat dels fets.

cas coetanis a Na Garrovera. L'estudi d'aquests darrers és important: aquests són els que fan moure la busca, allunyant o acostant la cançó dins el temps.

Quant als antropònims, cal fer constar que són pocs els que apareixen al glosat. Això ens pot fer pensar que l'anàlisi serà senzilla, però intentar saber de la gent que duia aquests noms pot resultar tan complicat com cercar una agulla dins un paller. És necessari familiaritzar-se amb els habitants manacorins del segle XVII al XX per veure de qui parlem, on viuen i quina relació hi ha entre ells. Llavors podrem contrastar els resultats amb l'anàlisi que s'ha fet dels topònims i intentar treure unes conclusions.

L'anàlisi es realitza estudiant un per un els topònims i antropònims que apareixen al conjunt de les cançons que s'han pogut localitzar, seguint sempre l'ordre així com compareixen a l'itinerari que traça el protagonista. L'aportació d'un d'aquests noms de lloc o de persona al replec confeccionat per a l'ocasió pot enriquir valuosament l'estudi, ja que pot donar més informació del que hom s'imagina.

Abans d'iniciar aquest repàs, es fa necessari subratllar uns detalls que no hem d'obviar, ja que accentuen la idea que *Na Garrovera* és una antigalla.⁴ Al glosat s'aprecia com molts dels topònims que hi apareixen han sofert una degeneració, una substitució per altres topònims d'altres indrets o un ús incorrecte de l'ordre correlatiu del trajecte que fa el festejador. Quant als antropònims, també s'hi observen algunes diferències. Aquests canvis, hom pot suposar que no es produeixen sobtadament ni són provocats per un sol transmissor de la cançó, sinó que es donen al llarg d'un període ampli de temps.

Es donen davant la desconeixença que té el transmissor oral o receptor d'uns noms de lloc i de gent que no són del seu poble, i si ho són no han vengut al seu temps i mai no els ha sentits mencionar, si no és en els versos de la composició.

Per citar dos exemples clars d'aquestes mudances, veurem el cas de la versió recollida a Manacor pel qui subscriu i qualsevol de les recopilades a Artà. La de Manacor, en comparació a les que s'han arreplegat a altres pobles, aglutina un nombre més elevat de topònims i antropònims i aquests es troben menys

4 L'any 1913 el folklorista Andreu Ferrer, entrevistant unes dones d'Artà, recollí un fragment del glosat i seguint el parer de les informants intentà, sense gaire encert, confegir aquells versos amb un fragment d'una codolada distinta, però de semblant temàtica, avui coneguda amb el títol de *M'havia determinat*. Així aparegué a la revista local *Tresor dels Avis* el 1925 i 1926. No es pretén amb aquests mots aclarir si hi ha cap lligam entre les dues composicions, o sigui, que fossin del mateix autor, o si una és una variant de l'altra, etc., sinó mostrar al lector que a la primeria del segle passat ja no es coneixia íntegra la codolada estudiada i que ja s'estilava tallar i confegir, tan emprat actualment.

trastocats. Això ve donat perquè fins fa pocs anys la gent d'aquí, qui més qui manco, dominava pam a pam l'espai on es desenvolupa l'acció del glosat i en coneixia bé els seus noms. Llavors era senzill mantenir-los a una codolada on sortien enllaçats un a l'altre. Les rimes dels versos ajudaven a memoritzar-los. A Artà, on la codolada encara es pot sentir adesiara a una vetlada de ximbombers els darrers dies o a qualche sopar d'amics a la fresca a l'estiu, alguns topònims i antropònims s'han perdut o han estat substituïts per altres de semblants d'aquest municipi o altres d'inexistents, però que tenen una forma semblant. Aquestes adaptacions que els artanencs han donat al glosat no pareix però que l'hagin posat en perill, sinó tot el contrari, han aconseguit perllongar-ne la vida. La reducció dels versos on apareixen els topònims entrelaçats és contrarestada pel manteniment de la resta dels versos, cosa que no ha passat a la versió recollida a Manacor.

Exemples d'aquestes transformacions o substitucions són:

- Son Sureda / sa Devesa (Artà)
- es clot de s'Argila / es coll de s'Argila
- Son Totsol / som tot sol
- ses roques de na Porquera / sa roca de sa Porquera
- es molí d'en Monsenyor / el molí de mon senyor
- es molí d'en Pere Beió / es molí d'en Pere Raió
- mestre Esteve Garrover / mestre Pere Garrover

Per realitzar el present estudi, a més d'emprar diversa bibliografia s'ha treballat amb diverses fonts documentals de l'Arxiu Municipal de Manacor (AMM), l'Arxiu del Regne de Mallorca (ARM), l'Arxiu Diocesà de Mallorca (ADM) i l'Arxiu Parroquial dels Dolors (APD).

Anàlisi dels topònims i antropònims un per un

Son Sureda. Les versions recopilades de *Na Garrovera* a Artà ens faciliten el nom de la possessió des d'on el nostre festejador enceta el camí per anar a veure la seva enamorada a la vila. Des de final del segle XV trobam fragmentada aquesta possessió manacorina en diferents propietats. Inicialment estava dividida entre Son Sureda Ric i Son Sureda Pobre, però en el segle XIX Son Sureda Ric se segregà i aparegueren així nous establits (Adrover 2002, 85-92). Davant aquest ventall de Son Suredes possibles, i tenint en compte que la codolada no especificava en detall des de quin d'ells s'inicia la caminada, convenia cercar altres referències que aportàs la cançó per sortir de l'endarrer. Demanàrem a l'amo en Jaume Mascaró (1937), pagès de Son Sureda Ric i bon coneixedor de la contrada,

quina de les propietats tenia o havia tengut altre temps la boval i l'era entre les cases i el camí que conduïa a la vila, així com deia el glosat. Ell ens tragué el gat del sac quan recordà que Son Sureda Ric abans tenia la boval davant les cases, aferrat a uns porquers, i feia cantonada amb l'antic camí que conduïa a la carretera.

Na Garrovera. A cap de les versions localitzades d'aquest glosat apareix el nom i llinatges de l'al·lota que pretén el nostre enamorat. Aquest sobrenom que té, que és el que dóna nom a la codolada, correspon al malnom que rep de part paterna. Al llarg dels segles, diverses famílies manacorines l'han tengut. L'hem pogut localitzar en alguns documents del segle XIV associat amb el cognom Arinós. A segles posteriors, el trobam lligat a altres famílies com Caselles, Duran, Gomila i Juan. Aquest amplíssim ventall de generacions i famílies ens impossibilita continuar la recerca des d'aquest punt. Haurem d'esperar quasi al final d'aquest repàs d'antropònims i topònims per veure què ens aporta l'anàlisi del nom del seu progenitor.

Es camí Reial. Sembla que aquest camí que apareix a la versió recitada per Montserrat Nicolau *Penya* (Vilafranca) correspon al que s'ha esmentat amb anterioritat. Uns versos del fragment diuen així: "De ses cases som partit / com un falcó / som a n'es cap de cantó / de sa boval / som a n'es camí reial / de davant s'era / per veure na Garrovera / vaig a la vila." Avui en dia, part d'aquest camí ha desaparegut, però encara se'n conserva un tram pròxim a les cases, i aferrat a ell hi ha sa clova de s'Era.

Es clot de s'Argila. Dins les terres de Son Sureda, aferrat també al camí anteriorment mencionat i a prop de la carretera, hi havia antany aquest clot que havien fet gerrers per treure-hi argila.

Es Serral. Els qui han estat sempre veïnats d'aquesta contrada desconeixen aquest topònim i les penyes a les quals hauria pogut donar nom, que apareix

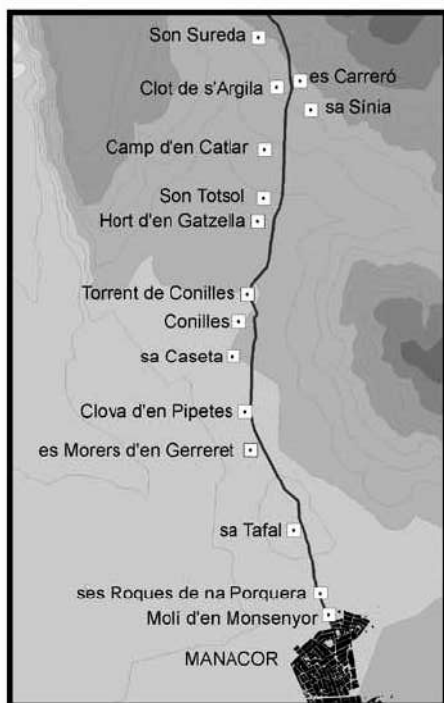
Son Sureda Ric

en una de les versions recollides a Artà per Mn. Antoni Gili. Podria tractar-se d'un d'aquests topònims que han sofert una modificació amb el temps i que no sabem relacionar amb l'autèntic. Seguint fent ús de les suposicions, podria correspondre també a un topònim vertader, encara que avui desaparegut, que hauria donat nom a unes tenasses rocoses que es localitzen vora el camí. La terminació d'aquest nom de lloc podria lligar amb la rima de boval o camí reial.

Es Carreró. Es tracta del primer tram d'un antic camí esvaït que hi ha dins sa Sínia Vella, a la partió de Son Sureda, que va ran sementers, puja per dins el puig d'aquesta finca i condueix a ses Cases Noves. Aquest camí era el que empraven la gent d'aquesta darrera possessió quan encara no hi havia el que s'utilitza actualment per arribar-hi. El trobam ben marcat a la secció 63 del Plànol parcel·lari estadístic del terme de Manacor, de Pere d'Alcàntara Penya (1859).⁵ Encara que aquest camí no s'empra avui, el topònim encara és conegut per la gent major del barri.

Sa Sínia. Aquesta antiga possessió manacorina es localitza veïnada a Son Sureda, a l'altra banda de camí que condueix a la vila. El nom d'aquest lloc ens aporta poca informació per datar el glosat, ja que ja existeix en el segle XIII.

Es camp d'en Catlar/ Can Cal·lant. Aquest topònim actualment encara és ben viu i fa referència a uns sementers de Son Sureda Pobre que es troben ran de la carretera, a mà dreta mentre baixam d'aquesta possessió cap a Conilles. Sembla que el nom d'aquests camps és molt anterior al glosat estudiat. L'any

1517 Bartomeu Sureda arrendava el bestiar i part de les terres de la seva alqueria a Guillem Llodrà, on s'inclouïa el camp de Son Cal·lar, que era guaret llevat de dues quarterades que no es trobaven llaurades (Vibot 2008, 260-261).

Son Totsol. Aquesta finqueta, conjuntament amb s'hort d'en Gatzella, es troba també a mà dreta, ran de la carretera, una vegada deixat es camp d'en Catlar. Confronten amb els establits de sa Cova, Son Sureda Pobre, sa Sínia i Conilles. Antany les dues propietats formaven un sol cos i eren conegudes com l'hort dels Ermassos. L'any 1709 aquest hort ja era de Jordi Pasqual *Totsol* i Jaume Pasqual *Gatssella*, però encara conservava l'antic topònim.⁶ En el mapa del cardenal Despuig (1784) ja apareix el topònim que ha arribat als nostres dies.

S'hort d'en Gatzella/ Can Gatzella. Al cadastre de l'any 1726 trobam com la viuda de Jaume Pasqual *Gatzella* manté la mateixa extensió de terra que tenia el seu marit l'any 1709 a l'hort dels Ermassos, però ara es diu l'hort d'en Gatzella.⁷

S'hort d'en Gatzella

Conilles. A l'alçada de la bifurcació on el camí de la vila es divideix en dos, naixent així el que condueix a Saluet -passant per sa Sínia, Son Sureda, es Rafal Roig, Son Cifre, etc.- i el que va a Sant Llorenç des Cardassar o Artà, s'entra a la contrada de Conilles. El topònim no pot ajudar-nos a datar la cançó, ja que apareix pocs anys després de la conquesta de Jaume I.

Es Torrent. Fa referència al torrent de Conilles. Tenint en compte el que diu el fragment recollit a Manacor de boca de les germanes Brunet, sembla que la cançó podria ser anterior a la construcció del pont que travessa aquest curs natural d'aigua.

⁵ A partir d'ara abreuiat com PPEM. El plànol es localitza a l'Arxiu Municipal de Manacor i es troba dividit en 125 seccions. També es pot consultar digitalitzat a la pàgina web del nostre Ajuntament (a l'apartat de l'Arxiu) o a la pàgina <http://libdigital.uib.es/sgsdlc/gi-binllibrary> de la UIB.

⁶ AMM 669/2. *Llibre de cadastre*, 1709, f. 85v i 59v.

⁷ AMM 671/2. *Llibre de cadastre*, 1726, f. 97v.

S'empitada. Un cop passat el torrent, a l'alçada dels portells que condueixen a Conilles Gran i a s'hort de Conilles, l'innominat personatge hi trobà aquesta petita costa que feia abans la carretera amb dos revolts ben pronunciats. Actualment aquests revolts tan característics han desaparegut, ja que la carretera s'ha adreçat. En la versió recollida a Manacor, el mot *empitada* presenta una elisió i es mostra sota la forma *pitada*. El DCVB el descriu com 'costa molt inclinada i difícil'. Derivat d'*empit*.

Sa Caseta. Sa Caseta és una petita propietat aferrada a la carretera de Conilles que compta amb anys d'història. El topònim amb tota seguretat és anterior a la codolada, ja que en un document de l'any 1662 es pot veure que, aferrat a uns establits de les Parellades, en Jeroni Blanquer hi té un rafal anomenat la Caseta, que pel temps havia estat conegut com Son Catanxi.⁸

L'any 1726 Bartomeu Mas d'Agustí era el propietari de la possessió la Caseta. Estava valorada en 1.400 lliures.⁹

Sa Clova d'en Pipeta. Un cop passat sa Caseta, dins sa voltera d'en Fosc, hi ha un camí que condueix a ses Parellades. Aferrat a aquest camí, a pocs metres de la carretera, hi havia aquesta clova. Encara avui és recordada per la gent de la contrada. El topònim i la clova apareixen ben marcats a la secció 35-39 del PPEM.

Es Vinyet. Sembla que aquesta vinya, que apareix citada en dues versions, es trobava un poc passat el revolt anteriorment mencionat, al mateix costat dret en direcció a Manacor.

Es Morers d'en Gerreret. Podem pensar que aquest lloc, que ja trobam al cadastre de 1726, és el mateix indret que avui coneixem com es Morers. En aquesta dada del segle XVIII tal vegada podem trobar qui dóna nom a tal topònim: els hereus de Pere Pons *Gerreret* hi tenien mitja quarterada, que anteriorment havia estat de Joan Vallespir.¹⁰

Sa Tafal. Baldament la trama del nucli urbà de Manacor s'engoleixi a marxes forçades quarterades de terra que afronten amb la vila, encara avui podem destriar als voltants de l'Hospital de Manacor camps de conreu que mantenen el nom d'aquesta antiga possessió medieval. L'origen del topònim, doncs, no serà contemporani a la codolada i no ens podrà ajudar a acotar-ne la cronologia. Aquesta vegada, però, contràriament al que estàvem avesats, és el glosat el que ens pot enriquir, perquè des d'ell podem entendre que aquesta possessió, que quasi

tothom avui dóna per desapareguda, correspon a la possessió de Son Banyà, ja que el topònim, quan sorgí la cançó, pervivia entre es Morers d'en Gerreret i ses roques de na Porquera, que es distancien d'aquest tan sols un o dos centenars de metres. Aquesta teoria és avalada per l'abundant concentració de ceràmica andalusina que es troba als voltants d'aquestes cases.¹¹ Les cases ja apareixen a la secció 34 del PPEM amb el topònim de Son Banyà.

Ses roques de na Porquera. Per sort, aquesta codolada i alguns llibres vells d'arxiu perllonguen així com poden la vida d'aquest topònim, que fou ben popular en segles passats. Primerament, per treure el net d'on s'ubicaven aquestes roques, trobarem oportú entrevistar gent major de la zona de sa Tafal, ja que a la codolada apareixen els noms un després de l'altre, però no varen saber donar-ne clarícies. Quan estàvem a punt de perdre el quest del topònim, ens alçà la llebre una referència del cadastre de 1726, on apareix que na Pereta Pasqual *Porquera*, muller d'en Pere Pastor de Llorenç, té una peça de terra a sa Tafal valorada en 240 lliures.¹² Ja que el topònim en pocs anys sorgeix, és de suposar que fou aquesta dona qui donà nom a aquestes penyes que es trobarien dins les seves terres.

Un altre document ens fa veure que ses roques de na Porquera es trobaven ran del camí de Conilles. Dia 5 de juliol de 1846, el batle Joan Morey, assistit pel secretari de l'Ajuntament; Antoni Riera Pont, mestre picapedrer; l'honor Rafel Galmés, conductor de la finca de Joan Jaume *Siurell*, i Antoni Castor, gerrer, canaren un tros de terra a les roques de na Porquera perquè aquell darrer hi pogués treure argila. Del lloc marcat al camí hi havia 96 vares castellanès.¹³ Sense fer-nos gaire enfora, podem pensar que aquestes roques coincidirien amb el que és actualment la plaça de s'Abeurador (també coneguda com a *Rodona*). Allà, hi hagué un molí de vent conegut amb el nom del molí de les Roques de la Porquera o d'en Serrell. L'any 1859 en Jaume Melis Mascaró *Serrell des Molí* n'era el moliner i hi vivia.¹⁴

Es molí d'en Monsenyor. Després de deixar endarrere ses roques de na Porquera, el festejador passà per aquest molí avui desaparegut. A principi del segle XVIII, Guillem Salas, fill d'Antoni, era el propietari d'unes cases i molí de vent al camí de sa Tafal, que anteriorment havia estat de son pare.¹⁵ En un

8 ARM ECR 945, f. 26v-27.

9 AMM 671/1. *Llibre de cadastre*, 1726, f. 83v.

10 AMM. *Llibre de cadastre*, 1726, f. 166 v.

11 Segons A. Mut i G. Rosselló quant a l'etimologia de *A Tafal*: aquesta alqueria o rafal de la part de Manacor que apareix al llibre *La Remenbrança de Nunyo Sanç* equival a "la greda, la terra de color blanc" (Mut i Rosselló 1993, 117). Amb tota seguretat recorda el color de la terra argilosa on se situa el jaciment (Núm. 26/48 del *Catàleg de Centres d'Interès Cultural de Manacor*).

12 AMM 671/2, f. 48.

13 AMM 765/1.

14 AMM 613/2.

15 AMM 669/1. *Llibre de cadastre* 1709, f. 192v.

document de 1855, responsables de l'Ajuntament feren la demarcació per alinear terrenys a sa Moladora amb el camí de Conilles, en vista de la construcció de cases que s'hi havien d'edificar. Ran d'aquest camí es trobava el molí d'en Salas Monsenyor i una cisterna que tenia.¹⁶

Escodrintyant dins *l'Inventari dels molins fariners de Mallorca* (Associació d'Amics dels Molins de Mallorca, 1993) podem observar que el molí es trobava dins l'actual carrer de Francesc Gomila, on s'ubica el taller de Can Tovell. L'amo en Bernat Galmés *des Rafal Roig* (1922), que sempre ha viscut a la mateixa alçada del carrer, recorda que esbucaren aquest edifici quan ell tenia 4 o 5 anys.

Es molí d'en Tomeu Beió. Tothom relaciona avui el molí d'en Beió amb aquell que es troba tot baixant el carrer de la Verònica, una vegada passat el passeig del Ferrocarril, però no és l'únic que tengué aquesta família altre temps, ja que molts dels seus membres exerciren l'ofici de moliner. És difícil situar el que apareix al glosat, ja que a més de l'esmentat documents del segle XIX en situen dos o tres al molinar de Fartàritx i un altre al molinar que existia a s'Antigor. Una altra possibilitat podria ser que aquest individu hagués estat el propietari o hagués tengut arrendat un dels molins pròxims al d'en Monsenyor i que avui coneixem amb un altre nom: el molí d'en Fraret o els dos molins d'en Clovella. Per afegir al banyat, repassant les versions existents, podem veure que no queda gens clar quin és el nom de pila del moliner, ja que hi ha un Pere i un Bartomeu.

Ca n'Eulari/Es molí de n'Eulari. A hores d'ara, quan es clou aquest estudi, poc sabem del pròxim punt de l'itinerari. Sembla que l'antropònim que dona nom a aquesta casa correspon al malnom manacorí *Eulari*. En els segles XVIII i XIX sempre el trobam relacionat amb el llinatge Riera. Podem pensar que es tracta d'una casa dins el nucli urbà.¹⁷ En aquesta època, hem pogut localitzar alguns membres d'aquesta família. Vivien a sa Bassa i al carrer dels Bous.

Cas vicari. No sabem a quin carrer de Manacor el nostre pretendent hi té l'amor posat. L'únic que es pot observar, rellegint diferents variants de la codolada, és que na Garrovera vivia davant cas vicari. A Manacor no existeix el malnom *Vicari*, cosa que ens fa pensar que es tractaria de la casa d'un prevere que, en les dates en les quals es compon la cançó o una mica abans, hauria tengut aquest càrrec. Per ara, gairebé gens ens pot ajudar aquesta referència, però més endavant

podria ajudar a confirmar que l'al·lota que puguem localitzar correspon a la de la composició, ja que és veïna d'un vicari.

Mestre Esteve Garrover. A les acaballes de l'anàlisi, sempre seguint l'ordre així com han aparegut els topònims i els antropònims al glosat, podem veure quin és el nom de pila del pare de na Garrovera. Llevat d'una versió on apareix amb el nom de Joan,¹⁸ a totes les altres que tenim a l'abast és Esteve. Davant el predomini d'aquest, podem pensar que l'ús de l'altre antropònim és una de tantes substitucions que amb el temps s'han produït a la composició. Abans hem vist que algunes famílies manacorines havien tengut aquest malnom, però la segona passa que s'ha de fer és veure quina d'elles ha tengut Esteves al llarg dels anys dins alguna branca del seu teixit genealògic. Examinant documents d'arxiu dels segles XVIII i XIX, és bo de fer trobar algun Esteve Garrover dins els milers de veïnats que habitaren la nostra vila en aquestes centúries. Aquests Esteves sempre van relacionats amb el llinatge Gomila. Així, sembla clar quina és la família o nissaga que s'ha d'estudiar. Però ara el que no es pot fer és pensar que el primer Esteve que es localitzi sigui el que cercam i que la seva filla, si en té, sigui l'al·lota de la qual s'enamora l'autor del glosat. La confecció de l'arbre genealògic dels Garrover, o almanco la branca on apareixen els Esteves, sembla obligatòria. Des d'ell, podrem veure quants d'individus amb aquest nom tenim dins la mateixa gavella, qui són les seves filles i com es localitzen dins un segment cronològic concret.¹⁹

Dins les diferents ramificacions sanguínies dels Garrover, hi ha hagut noms de pila com Ramon, Sebastià, Joan, Llorenç i, en el nostre cas, Esteve, que han predominat damunt els altres. Observant les dades de l'arbre confeccionat es veu,

18 Fa referència a la versió recopilada a Artà pel P. Rafel Ginard a l'obra del *Cançoner Popular de Mallorca*. Es troba en el tom IV, pàg. 214-216. Dins les variants del cançoner, que apareixen quan acaba el bloc temàtic, s'aprecia com Ginard recollí el nom Esteve Garrover a la vila de Porreres.

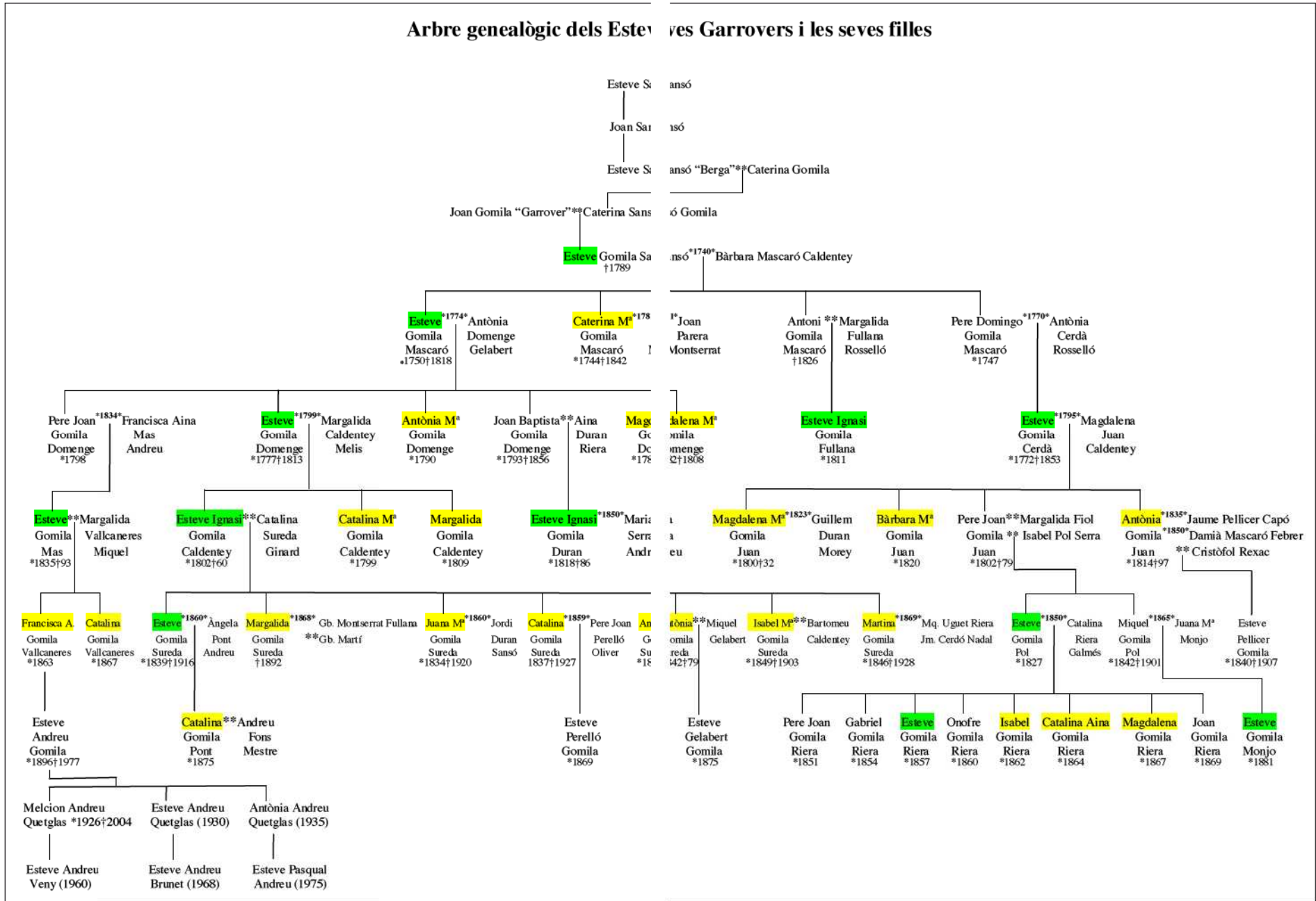
19 Per realitzar aquest arbre genealògic hem hagut d'acudir a arxius i consultar sistemàticament diverses fonts documentals dels segles XVII, XVIII, XIX i XX. A l'Arxiu Diocesà de Mallorca hem consultat llibres de baptismes, matrimonis i defuncions de diversos segles. A l'Arxiu Parroquial dels Dolors hem consultat llibres de baptismes i defuncions dels segles XIX i XX. A l'Arxiu Municipal de Manacor, els llibres de naixements (1760-1870), matrimonis (1836-70), defuncions (1836-70), com també llibres de cadastres i padrons d'habitants. A l'Arxiu del Regne de Mallorca hem consultat llibres de capbreuacions reials (Escrivania de Cartes Reials) i protocols notariais. D'altra banda, després d'uns anys d'investigar sobre aquesta família i ignorar per complet la curiosa i agradable coincidència, també he pogut aprofitar alguns documents notariais particulars que guardava la meua família de part materna, ja que estam emparentats de prop. El nom Esteve del meu germà ho diu tot, encara que, per la norma de transmissió dels llinatges, el cognom Gomila ha desaparegut. S'ha de puntualitzar que a l'arbre no apareixen els infants morts a la naixor ni tampoc els qui morien en pocs anys de vida. Tampoc els membres de la família entre els descendents dels quals no hi ha Esteves.

16 AMM 1204/1.

17 Rastrejant la versió recollida pel P. Ginard al *Cançoner Popular de Mallorca* es pot interpretar que aquest indret correspon a un molí i que n'Eulari el té amb en Pere Raió (*Beió*). Fent una ullada al conjunt de les versions existents s'aprecia com els transmissors orals del glosat han transformat les paraules *stínia* i *molí* en metàfores del turment amorós que sofreix l'enamorat, en comptes d'especificar el recorregut que fa.

Arbre genealògic dels Esteves Garrovers i les seves filles

però, com el primer Esteve Garrover apareix al segle XVIII. Correspon a Esteve Gomila Sansó. El nom li ve de part materna, ja que el pare de la seva mare ho havia estat, com també el seu rebesavi. D'ell ençà, podem comptabilitzar dotze Esteves i vint filles. Amb tota seguretat, un d'ells i una respectiva filla corresponen als personatges dels quals seguim la pista.

Encara que duquem un bon ordre en aquest joc de detectius, ens veim obligats a ampliar-lo si volem arribar a l'enfront. Llegint les cançons, s'aprecia que el pare de na Garrovera sempre té el tracte de mestre. Podem pensar llavors, sense por d'equivocar-nos, que Esteve, almanco quan hauria estat composta la codolada, hauria tengut un ofici a la vila: hauria estat menestral. Per aquesta regla, de tots els Esteves localitzats podem descartar aquells que treballaven a fora vila, fos quina fos la tasca que hi realitzaven. Amb ells també desapareix l'opció que alguna de les seves filles pogués haver estat l'al·lota desitjada per l'autor de la cançó.

Un dels oficis que desenvoluparen amb més freqüència els Garrovers va ser el de teixidor de lli. Un exemple prou eloqüent el trobam l'any 1814 quan a les llistes de les contribucions directes municipals apareixen set Garrovers amb aquest ofici, un d'ells Esteve.²⁰ Coincideix això amb el fet que els Esteves restants, o sigui els menestrals, tinguin aquest ofici.²¹ Una vegada descartats tots els Esteves conradors, aquells que no residien a Manacor i altres que no tengueren descendència, tenim els dos candidats amb més punts per haver estat el pare de na Garrovera. Vet aquí unes pinzellades sobre ells i el que sabem de les respectives filles:

- **Esteve Gomila Sansó (-1789).** Correspon al primer dels Esteves Garrovers. Era casat amb na Bàrbara Mascaró Caldentey. Esteve era teixidor de lli. L'any 1743 tenia una casa al carrer d'en Codolí, actual carrer d'en Bartomeu Sastre. A més de tenir tres fills, tengueren una filla anomenada Caterina Maria (1744-1842). L'any 1781 es casà amb Joan Parera Montserrat.

20 *Perlas y Cuevas*, 25 de setembre de 1998. Núm. 975. *Quaderns de Perlas y Cuevas*. Núm. 14. R. Ferrer Massanet. "Manacor: Oficios y apodos a través de la 'contribución directa' de 1814".

21 Segons uns versos de la codolada recuperada pel P. Rafel Ginard a la seva gran obra del *Cançoner*, es podria intuir que mestre Esteve Garrover hauria pogut ser moliner o viure almanco a un molí. Textualment diuen: "I ja torn arrancar a córrer com un llonzi / de pressa cap a's molí de mon amor." Davant el fet de no haver trobat cap membre d'aquesta nissaga amb aquest ofici i veure que són successius els errors localitzats al conjunt dels materials folklòrics esmentats, aquesta teoria sembla poc probable. El contingut d'aquests versos, amb tota seguretat, faria referència a l'indret del molí d'en Monsenyor, lloc per on passa l'interessat abans d'arribar al seu destí. Els transmissors orals no hi posaren gaire esment i versos després repetiren l'error fent passar de nou el desafortunat pel molí de mon senyor.

- **Esteve Gomila Cerdà (1772-1853).** Nét del primer Esteve. Era casat amb na Magdalena Juan Caldentey. Vivien al carrer d'en Venturós, actual carrer d'en Pere Morey. Esteve era teixidor de lli. De les sis filles que tengueren, dues arribaren a l'edat adulta. Na Magdalena Maria (1800-1832) era la major i es casà amb Guillem Duran Morey. La segona fou n'Antònia Maria (1814-1897). Per defunció dels seus marits es casà tres vegades. Ells foren en Jaume Pellicer Capó, en Damià Mascaró Febre i en Cristòfol Reixac. N'Antònia Maria no fou la darrera filla del matrimoni ja que l'any 1820 tengueren na Bàrbara Maria. Llevat de la partida de naixement, res més se n'ha trobat a les fonts documentals dels arxius.

Després d'haver extret aquestes dades, queda una darrera passa a donar per resoldre quins d'aquests individus corresponen als personatges que apareixen a la cançó. La tasca és veure quina de les dues famílies vivia davant la casa d'un vicari, així com hem vist abans, quan les respectives filles de cada una es trobaven en edat perquè l'autor del glosat les anàs a festejar. Per manca de temps, ha estat impossible donar aquesta passa; així queda pendent per a un altre estudi aclarir el dubte.

Busqueret. Encara que la codolada estudiada procedeix de la tradició oral, és a dir, que avui la consideram anònima i ha arribat a nosaltres perquè el poble l'ha anada transmetent d'una generació a una altra, un dia, fos quan fos, hi hagué algú que la compongué. Intentar resoldre qui fou aquest jove glosador enamorat, tal vegada sigui l'enigma més envitricollat d'aquest trencaclosques.

L'únic que sabem d'ell és que habitava a Son Sureda. Com hem vist, si volem filar més prim, els indicis concorden que vivia a Son Sureda Ric. No sabem quin nom té, ni quin càrrec ocupava a la finca. Podria haver estat fill de senyor o haver desenvolupat qualsevol funció dins l'ampli organigrama humà que aquesta possessió tenia per a l'explotació agrària i ramadera. Veient l'origen dels autors d'aquesta casta de composicions populars, el més probable és que l'autor de *Na Garrovera* fos una persona de condició modesta. Per obtenir informació sobre ell, es varen examinar les versions recollides pels folkloristes abans citats, per veure si en algun dels seus versos o a l'acabatall dels fragments podria aparèixer el seu nom o almanco alguna referència que ens hi dugués. Després de fer calada buida, i tenint en compte que antany era habitual que els glosadors, o qui els comanava una cançó perquè no tenia tranc amb l'art de glosar, publicassin làmines i plagues amb romanços, codolades i altres composicions llargues, trobarem adient cercar edicions de *Na Garrovera* que s'haguessin imprès, per perllongar la recerca de l'autoria de la composició. Acudirem a algunes biblioteques que tenen

estotjats exemplars d'aquest tipus,²² però la tasca no fou fructífera ja que no en trobarem cap. Tot canviant de rumb, per veure si podem arribar a algun port, hem de prestar atenció a un detall que s'aprecia en els darrers versos del fragment recollit a Manacor de boca de les germanes Brunet. Aquests versos, comparant-los amb els d'altres versions, corresponen a un acabatall afegit que s'incorpora a la codolada per mantenir una coherència i sentit, ja que el glosat s'havia escurçat i s'havia de tancar d'alguna forma. Som davant un diàleg entre mestre Esteve Garrover i el pretendent de la seva filla. Mestre Esteve es dirigeix a ell anomenant-lo "Busqueret". És arriscat afirmar que aquest nom, o més aviat sobrenom, correspon al malnom manacorí que quasi sempre va lligat amb el llinatge Morey. Pot ser una coincidència, però membres d'aquesta família visqueren al carrer d'en Venturós, així com ho va fer la d'Esteve Gomila Cerdà. Podria també tractar-se d'una manera d'adreçar-se amb condescendència o amb ínfulas de superioritat a una persona jove, talment com si diguéssim *bergant*, *estornell*, etc.

Conclusions

Hom pot pensar, perquè resten a l'aire a hores d'ara els tres enigmes que es plantejaren resoldre quan s'encetà aquesta investigació, que res se n'ha tret en net. Enllaçant les dades obtingudes podem veure que no és així, que sabem de *Na Garrovera* molt més del que se'n sabia a l'inici.

Primerament veurem que hem descobert d'aquesta al·lota que tenia el cor robat a l'autor de la composició (o al qui la va comanar). Segons alguns detalls del glosat i l'arbre genealògic dels Esteves Garrover, sabem que aquesta manacorina vivia a la vila amb seus pares. El seu pare era menestral, conegut com mestre Esteve Garrover. No sabem el carrer on vivien, però podem interpretar, llegint el glosat, que eren veïnats de la casa d'un vicari. De totes les respectives filles d'Esteves Garrover, se n'han descartades totes aquelles els pares de les quals no són menestrals. A la fi han quedat quatre al·lotes, una de les quals, amb tota seguretat, correspon a na Garrovera.

Caterina Maria Gomila Mascaró (1744-1842)

Magdalena Maria Gomila Juan (1800-1832)

Antònia Gomila Juan (1814-1897)

Bàrbara Maria Gomila Juan (1820-?)

²² Cercàrem a la Biblioteca de la Fundació Bartomeu March, a la Biblioteca de la Real, a la Biblioteca Lluís Alemany i a la Biblioteca de Catalunya (Barcelona).

D'altra banda, no s'ha pogut concretar la data exacta de la composició, però contrastant diferents referències que hem anat ressaltant es pot crear un segment dins el temps en el qual hauria aparegut la codolada. Primerament podem fer-nos una idea d'un dels caps d'aquest segment, el que ens és més llunyà. Hem vist, sempre dins un marge d'error que creim poc considerable, l'origen de topònims com Son Totsol, s'hort d'en Gatzella, es Morers d'en Gerreret i ses roques de na Porquera, que apareixen a la primera meitat del segle XVIII. La cançó no serà anterior, sinó, com a molt, contemporània. Tenint en compte que agafam per bons els dos Esteves Garrover seleccionats, aquesta apreciació concorda amb la franja d'anys que hi ha entre l'edat de festejar i quan es casa l'única filla del primer Esteve Garrover menestral (1760-1781). Per acotar el cap restant, és a dir, el més tardà, podem observar un detall que ens fa veure que la composició apareix com a molt tard dins la primera meitat del segle XIX, concretament abans de l'any 1853, any de la defunció del darrer Esteve menestral (Esteve Gomila Cerdà), ja que aquest, si hagués estat el pare de na Garrovera, apareix viu a la cançó.

Com hem dit, indagar sobre l'autoria del glosat podia resultar el repte més difícil a afrontar. L'únic que sabem del festejador de na Garrovera és que quan compongué o comanà compondre la codolada habitava a la possessió de Son Sureda Ric. En la versió que apareix en aquesta comunicació, mestre Esteve Garrover es dirigeix a ell com a Busqueret. No sabem si aquest apel·latiu és el seu malnom (podria correspondre al d'una família manacorina que té el llinatge Morey) o el tracte diferenciat que rep el jove per part d'una persona major.

Si amb aquest senzill treball hem contribuït a acostar al poble, hereu dels béns dels seus avantpassats, aquest element patrimonial que s'escola de dins les nostres mans per anar a fer ull al camí unidireccional de l'oblit, ens sentim prou satisfets.

BIBLIOGRAFIA CITADA

ADROVER ROSSELLÓ, Pedro (2002). *Alquerias y viejas "possessions" de Manacor*. Gràfiques Muntaner. Manacor.

ASSOCIACIÓ D'AMICS DELS MOLINS DE MALLORCA (1993). *Inventari dels molins fariners de Mallorca*. Conselleria d'Educació i Cultura del Govern Balear.

CABRER i FITO, Jaume (2008). *Cançoner dels darrers dies*. Artà. Edicions Documenta Balear. Palma.

FERRER [GINARD], Andreu (1927). «*Na Garrovera*». *Tresor dels Avis*, volum III. Núm. 6 (1925), p. 93-96 i núm. 8 (1926), pàg. 120-123. Artà.

GILI i FERRER, Antoni (1997). *Aportació al cançoner popular de Mallorca*. Tom IV. El Tall. Mallorca.

GINARD BAUÇÀ, Rafel (1983). *El cançoner popular de Mallorca*. Volum IV (segona edició). Editorial Moll. Palma.

GINARD GENOVAR, Jaume (2000). *Jo no em cansaria mai de cantar damunt s'era*. Enregistraments originals i transcripció dels textos de Gabriel Tous i Jaume Guiscafrè. Edició digital i mastering de Miquel Llinàs i Miquel Brunet. Ona Digital. Bunyola. (OD CD- 143). ADD. CD.

MUT CALAFELL, Antoni i ROSSELLÓ BORDOY, Guillem (1993). *La Remenbrança de Nunyo Sanç. Una relació de les seves propietats a la ruralia de Mallorca*. Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear. Palma.

VIBOT, Tomàs 2008. *Les possessions de Mallorca*. Volum III. El Gall Editor. Pollença.

AGRAÏMENTS

Vull expressar la meua gratitud a tots aquells que, d'una manera o d'altra, m'han ajudat a fer possible aquesta comunicació.

Primerament a tota aquella gent, que no és poca, sigui de Manacor o d'altres indrets, que m'ha atès quan els he demanat per la codolada, sabessin o no d'ella. Gràcies per l'atenció i interès mostrats.

Per altra banda he d'anomenar Mn. Antoni Gili, Antoni Riera Vives, Jaume Cabrer, Joan Riera Bordoï, Maria Esperança Nicolau, Miquel Àngel Escanelles, Miquel Bosch Sard, Miquel Sbert Garau, Pilar Castor Binimelis, Sebastià Matamales, Sebastià Sansó Barceló, Tomàs Vibot i Xisco Llull, ja que el seu suport tècnic, documental, etc. ha estat un braç més per a l'elaboració d'aquest treball.

Els misteris d'*Ai Quaquin que has vengut de prim!*

Antoni Lluís Duran Reyes

La història d'en *Quaquin*

Ai Quaquin que has vengut de prim! és una sarsuela en un acte amb lletra de Sebastià Rubí Roig i música d'Antoni Maria Servera Juan. Va ser estrenada al Teatre Principal de Manacor el 16 de febrer de 1935 per part de l'Agrupació Artística de Manacor sota la direcció de Gabriel Fuster.

El *Quaquin* parla de les conseqüències de l'emigració dels mallorquins a Amèrica des de dos punts totalment oposats. D'una banda, dels mallorquins que havien anat a les Amèriques i no hi havien fet cap fortuna. Aquesta realitat la mostra en Quaquin, que és a Amèrica per fer-se home i tornar-ne amb les butxaques plenes de diners. La família d'en Quaquin viu a Manacor: mestre Antoni és sabater i viu amb la seva dona, mestressa Bel, i la seva filla Margalideta